

Taide + tutkimus = taiteellinen tutkimus

■ Markus Hotakainen

Suomi on huipulla monella tieteellisen tutkimuksen saralla, mutta sama pätee myös taiteelliseen tutkimukseen. Muiden Pohjoismaiden rinnalla se on kansainvälisellä kentällä edelläkävijänä. Mutta mitä on taiteellinen tutkimus? Ja mitä se ei ole? Vastauksia kysymyksiin antaa Tere Vadén, joka on kuvataiteen verkko-opetuksen tutkimuksen ja arvioinnin professori Aalto-yliopiston Taiteen laitoksella.

Taiteellinen tutkimus on käsitteenä nuori ja osittain se vielä hakee vakiintuneita muotojaan. Tere Vadén julkaisi vuonna 2003 yhdessä Mika Hannulan ja Juha Suorannan kanssa kirjan *Otsikko uusiksi: Taiteellisen tutkimuksen suuntaviivat*, jossa todetaan, että ”taiteellisen tutkimuksen perusteet ovat muotoutumassa”. Vastikään kolmikolta ilmestyi kirja *Artistic Research Methodology: Narrative, Power and the Public*. Ovato taiteellisen tutkimuksen perusteet yhdentoista vuoden aikana ehtineet muotoutua?

– Sinänsä vastaavaa tutkimusta on tehty jo aiemminkin, mutta vain eri nimellä. Tällainen ”practised-based research” on tuttua esimerkiksi arkkitehtuurista. Uusi nimitys otettiin käyttöön taidekorkeakoulujen myötä. Taustalla on ajatus, että kun korkeakouluissa opetuksen pitää perustua tutkimukseen, niin myös taidekorkeakouluissa täytyy tehdä tutkimusta. Ja samaan tapaan kuin kaikilla muillakin tutkimuksen aloilla myös taiteellisessa tutkimuksessa perinteet syntyvät vähitellen, sitä mukaa kun tutkimusta tehdään.

Sekä perusluonteensa että nuoren ikänsä takia taiteellinen tutkimus on muodoltaan edelleen hyvin vaihtelevaa. Tutkimuksella on kuitenkin aina kohteensa, tekijänsä ja tuloksensa. Millaisia ne ovat taiteellisessa tutkimuksessa: mitä tutkitaan, kuka tutkii ja mitkä ovat tulokset?

– Suurimpana ryhmänä taiteellisen tutki-

muksen tekijöissä ovat taiteilijat, jotka haluavat syventyä johonkin oman tekemisensä puoleen. Silloin myös tutkimuksen tulokset on suunnattu lähinnä toisille taiteilijoille, mutta tietysti myös laajemmin taiteesta kiinnostuneelle yleisölle. Toisena keskeisenä ryhmänä ovat tutkijat, jotka haluavat metodologisesti laajentaa skaalaa, jolla tutkimusta voidaan ylipäätään tehdä.

Suomessa ja myös muissa Pohjoismaissa taiteellinen tutkimus alkaa olla ainakin väitöstutkimuksen tekemisen muotona vakiintunut. Tutkimuksen tulokset ovat usein hyvin rajattuja, sillä ne liittyvät kiinteästi johonkin tiettyyn taiteelliseen käytäntöön, esimerkiksi performanssiin tai yhteisötaiteeseen. Silloin kun tulokset ovat taiteenalan sisäisiä, niiden antamat opit eivät ole yleistettävissä laajemmin.

– Toisaalta on olemassa myös tutkimustee- moja, jotka koskevat taiteellista prosessia tai taiteellista kokemusta yleensä ja silloin tuloksilla on enemmän yleistettäviä piirteitä. Itse näen taiteellisen tutkimuksen rinnasteisena perinteiselle humanistiselle tutkimukselle siinä mielessä, että kummankin tulokset ovat perusteltuja näkemyksiä jostakin. Joku voi tuoda rinnalle toisen perustellun näkemyksen – ja siinä oikeastaan on koko jutun juoni. Lopullisia, kumuloituvia tuloksia ei synny.

Filosofina Vadénia kiinnostaa myös kysymys tieteellisestä kypsyudesta. Tieteenfilosofi Thomas Kuhn totesi yhteiskuntatieteiden ja luonnontieteiden väliseksi eroksi, että toisinaan luonnontieteissä päädytään tilanteeseen, jossa asioista ollaan samaa mieltä. Silloin edetään normaalin tieteen tapaan, kunnes tulee seuraava vallankumous. Yhteiskuntatieteissä sen sijaan ollaan aina vallankumouksellisessa tilanteessa, jossa asioista ollaan eri mieltä. Siksi luonnon-

tieteet olivat Kuhnin mukaan kypsemässä vaiheessa.

– Mielestäni ajatuksen voi kääntää ihan hyvin myös toisinpäin. Erimielisyyksistä ja perustellusti esitetystä erilaisista näkemyksistä huolimatta yhteiskuntatieteissä voidaan elää ja toimia yhdessä. Samalla pystytään sietämään epävarmuutta siitä, että lopullisia totuuksia ei tiedetä.

Kahden aihetta käsittelevän kirjan välillä kuluneen runsaan vuosikymmenen aikana taiteellisen tutkimuksen perusteet ovat muotoutuneet, mutta ne eivät ole vielä läheskään lopullisia – eikä niiden haluta olevankaan. Toukokuussa ilmestyneessä kirjassaan Vadén, Hannula ja Suoranta pyrkivät kuitenkin antamaan apuvälineitä siihen, että jokaisen taiteellista tutkimusta tekevän ei tarvitse ensimmäiseksi luoda kaikkea metodologista ajattelua alusta lähtien.

– Asian kanssa täytyy silti edetä varovaisesti, koska siihen liittyy tietty jännite: institutionaalista ja muistakin syistä on olemassa paine, että taiteellisen tutkimuksen pitää tehdä itseään oikeutetuksi ja olemassaolevaksi, mistä seuraa tietynlainen puolustusreaktio. Toisaalta taiteellisen tutkimuksen toivotaan säilyvän avoimena ja kokeilevana. Samaan aikaan siis pyritään vakiinnuttamaan taiteellinen tutkimus, mutta sen ei kuitenkaan haluta jumittuvan paikalleen.

Vadén toteaa, että jos – ja korostaa että nimenomaan jos – halutaan, taiteellisen tutkimuksen metodologialle on esitettävissä suhteellisen selkeät suuntaviivat ja peruslinjaukset. Kentän voi pitää avoimena, mutta on mahdollista edetä myös niin, ettei kaikki ole yhtä aikaa auki ja kyseenalaistettuna. Tätä ei kuitenkaan kannata tuoda esiin kovin jämäkästi, jotta mahdollisuutta avoimuuteen ja kokeiluihin ei kadoteta.

Joillakin tahoilla, jopa taidealan sisälläkin, jotkut ovat sitä mieltä, että etenkin kuvataidekasvatuksen yhteydessä ei sanaa ”tutkimus” pitäisi käyttää lainkaan, koska tutkimus mielletään vain luonnontieteisiin kuuluvaksi toiminnaksi. Vadén on tyystin toista mieltä, vaikka ymmärtääkin vastustuksen taustoja.

– Yksi syy saattaa olla pelko luonnontieteiden ja ylipäätään rationaalisen hyötyajattelun

voimasta, joka on nykyisin niin suuri, että kaiken muun asema koetaan uhatuksi. Ja sen muun ajatteluaan säilyvän ainoastaan pysyttämällä absoluuttisen erillisenä. Ei ole halua lähteä mukaan peliin, jossa toimintaa pitäisi perustella samantyyppisillä näkökohdilla ja tavoitteilla kuin luonnontieteissä.

Miten taiteellinen tutkimus liittyy taiteen määrittelyyn? Vadénin mielestä taide täytyy määrittellä ensin ja vasta sen jälkeen on mahdollista tehdä taiteellista tutkimusta. Tutkimuksen kohteena tai sen tuloksena ei siis ole esimerkiksi se, mikä on taidetta.

– Eräissä kaikkein hedelmällisimmissä taiteellisen tutkimuksen esimerkeissä sitoudutaan tiettyyn taiteelliseen käytäntöön, tiettyyn taidenäkemykseen ja toimitaan sen sisällä. Se on perusedellytys, jotta tutkimus pysyy ylipäätään kasassa. On mahdoton puhua taiteesta yleensä, vaan esimerkiksi yhteisötaiteesta Suomessa 1990-luvun jälkeen. Silloin ”taide” ei voi olla mikään satunnainen, mielpiteisiin perustuva käsitys, vaan asia, jota instituutiot ja ihmiset ovat harrastaneet pitkiä aikoja ja jolle löytyy kulttuuri- ja vaikuttavuushistorialliset juurensa. Silloin kun tutkimusta tehdään näistä taustoitusta tietoisena, se kytkeytyy paljon paremmin valitsemaan todellisuuteen ja sillä on paljon enemmän annettavaa.

– Periaatteessa taiteellista tutkimusta on mahdollista tehdä myös esimerkiksi taidefilosofisella otteella ja pohtia taiteen määrittelmää. Etenkin taiteellisen tutkimuksen, jossa tehdään taidetoksia tai on taiteellisia osioita, täytyy silti lähteä olemassaolevasta: taiteilija on tietyn taidekontekstin toimija, joka tekee taidetta ja taidemaailmaan kuuluvia osia. Osa taiteellisen käytännön asioista toteutetaan vain hieman eri tavalla ja tuotetaan tutkimusjulkisuuteen, jolloin tuloksena on taiteellista tutkimusta.

Taiteellista tutkimusta tehdään kuvataiteiden lisäksi myös esimerkiksi musiikissa ja teatterissa. Taideyliopistossa ja Aalto-yliopistossa taiteellinen tutkimus määrittellään kuitenkin hieman eri tavalla. Määritelmä siis elää paitsi ajallisesti myös paikallisesti.

– Taideyliopistossa on mahdollista tehdä

puhtaasti taiteellisia tutkimuksia, joihin ei liity lainkaan kirjallista osuutta, mutta Aallossa edellytetään aina kumpaakin. Muissakin taidemuodoissa, kuten musiikissa, tehtävä tutkimus voi olla hyvin samanlaista kuin kuvataiteissa, jos esimerkiksi selvitetään teoksen syntyä. Toisaalta musiikin puolella voi tehdä myös taiteellisen väitöksen, joka perustuu yksinomaan esityksiin.

Vadén pitää ratkaisevana erona tradition kiinteyttä ja itseluottamusta: jos taidemuodon äärelle kokoontuva yhteisö on riittävän koherentti, tehnyt riittävän pitkään asioita yhdessä ja tuntee riittävän hyvin tietyt perinteet ja käytännöt, silloin se pystyy ja myös uskaltaa tehdä arvioita pelkästään taideteosten perusteella.

– Visuaalinen taide muodostaa nykyisin niin laajan alueen ja siinä tehdään niin erilaisia asioita, etteivät ihmiset pysty jakamaan samalla tavalla yhteistä taustaa. Siksi taiteellisessa tutkimuksessa vaaditaan kontekstualisointia, joka avaa sitä myös laajemmalle kohderyhmälle.

Taiteen yhteydessä puhutaan usein luovuudesta, mutta se ei ole taiteellisen tutkimuksen keskeinen kohde. Se toki voi olla, mutta yleensä ei ole. Eikä Vadénin mielestä tarvitsekaan olla.

– Luovuus on osa prosessia, jossa taideteokset syntyvät, mutta varsinaisessa tutkimusprosessissa haetaan yleensä jonkinlaisia rajoja ja tekemisen ehtoja, jotta on mahdollista syventyä johonkin asiaan tai sen vaikutukseen. Taiteellinen tutkimus ei anna meille luovuuden kaavaa eikä se välttämättä tuota myöskään parempia taiteilijoita tai parempaa taidetta. Taiteen tekemisen taitoa on todennäköisesti parempi edistää jollain muulla tavalla kuin taiteellisella tutkimuksella.

Melko nuorena toimintana taiteellinen tutkimus kehittyi koko ajan. Vadénin mielestä yksi selvä suuntaus on se, että muun tutkimuksen puolella alkaa olla yhä enemmän kiinnostusta taiteellista tutkimusta kohtaan: esimerkiksi Helsingin yliopiston kollegiumiin haetaan parhaillaan tutkijoiksi taiteellisen tutkimuksen tohtoreita. Kiinnostus kohdistuu metodologian lisäksi myös tieteidenväliseen yhteistyöhön.

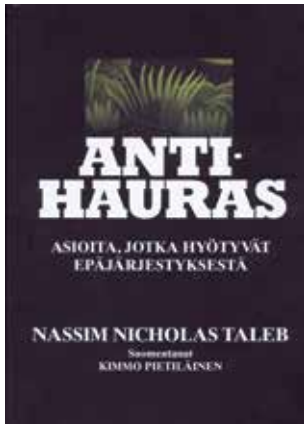
– Toinen toivottava kehityssuunta, jota ei vielä kovin paljon ole näkyvässä, on taiteellisen tutkimuksen tekeminen myös pienempinä kokonaisuuksina, muutenkin kuin vain väitöskirjatutkimuksena. Se olisi tärkeää, koska sillä olisi vaikutusta myös tutkimuksen kohteisiin ja sen luonteeseen: onko tekeillä väitöskirja vai essee.

Taiteellisen tutkimuksen kehitys on kulkenut käsi kädessä taiteen kentän laajentumisen kanssa. Muinaisella taiteen kultakaudella vallinneen taidekäsitteiden pohjalta olisi ollut vaikea tai jopa mahdoton tehdä taiteellista tutkimusta – ainakaan siinä mielessä ja merkityksessä kuin sitä nykyisin, paljolti nykytaiteen pohjalta, tehdään. Samalla taiteilijan rooli on muuttunut, sillä yhtenä tehtävänä on myös puhua taiteesta.

– Taiteilijoilta odotetaan nykyisin enemmän taiteesta kertomista, taiteella kommunikoimista ja osallistumista yhteiskuntaan taiteen keinoin. Sille on oikeastaan luonnollista jatkoa myös tiedon tuottaminen taiteella – eli taiteellinen tutkimus.

Kirjoittaja on tiedetoimittaja ja tietokirjailija.

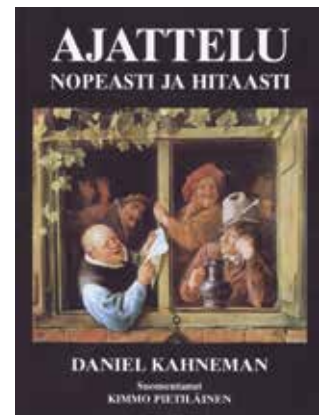
Parasta suomalaista tietokirjallisuutta

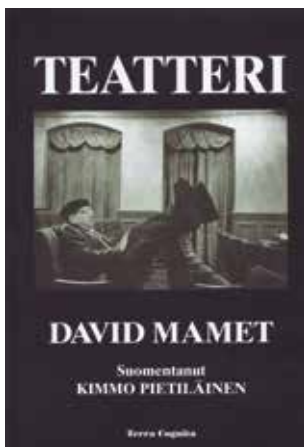
Nassim Nicholas Taleb:
Antihauras
Asioita, jotka hyötyvät epäjärjestyksestä.
Ovh. 50 €

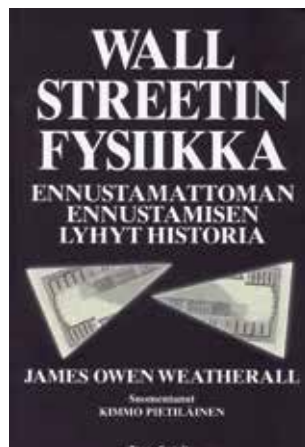
Daron Acemoglu ja James A. Robinson:
Miksi maat kaatuvat
Vallan, vaurauden ja varattomuuden synty.
Ovh. 50 €

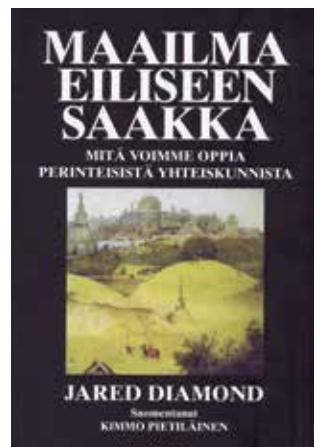
Daniel Kahneman: *Ajattelu nopeasti ja hitaasti.*
Ovh. 50 €

David Mamet:
Teatteri.
Ovh. 25 €

James Owen Weatherall:
Wall Streetin fysiikka.
Ennustamattoman ennustamisen lyhyt historia.
Ovh. 40 €

Jared Diamond: *Maailma eiliseen saakka. Mitä voimme oppia perinteisistä yhteiskunnista.*
Ovh. 50 €

Hyvin varustetuista kirjakaupoista tai suoraan kustantajalta
www.terracognita.fi